

CONSIDERAȚII PRIVIND GENEZA ORAȘULUI MEDIEVAL SEBEȘ ȘI EVOLUȚIA SA ÎN TIMPUL CRIZEI AGRARE MEDIEVALE

Geneza orașelor medievale din Transilvania este un proces social-economic în deplină concordanță cu fenomenul similar al genezei orașului medieval din spațiul vest-european¹, însă cu particularități date de realitățile politice, sociale și economice existente în spațiul intracarpatic în secolele XIII-XIV. În Transilvania, înainte și imediat după colonizarea sașilor, nu se poate vorbi de existența unei culturi urbane. Însă au existat, de timpuriu, preocupări pentru realizarea unor centre - constituite inițial doar din cetăți și, mai târziu, din așezări cu caracter aparte - cu rol politic și administrativ, amplasate în zone mai dens locuite². Până la invazia mongolă din 1241, viitoarele orașe transilvănene - altele decât cele constituite de autorități - îndeplineau, în special, funcția de piață de desfacere a mărfurilor și, într-o mai mică măsură, de centre de producție meșteșugărească, iar aspectul și forța lor economică nu erau atributele care să le deosebească de așezările rurale propriu-zise. Elementele incipiente ale urbanismului din Transilvania vor fi grav afectate de invazia tătarilor la 1241 și, după acest eveniment, va mai trece aproape o jumătate de secol până când se va putea vorbi aici de existența unei culturi "protourbane"³.

Prima localitate atestată în secolul al XIII-lea ca oraș este Alba Iulia, ca sediu al unor importante instituții, cum ar fi Episcopia Transilvaniei. După atestările din secolele X-XI, localitatea este atestată ca *civitas*, nu numai în cronicile legate de invazia tătarilor, ci și într-un document regal din anul 1282⁴. Orașul medieval se dezvoltă pe locul vechilor orașe romane, iar puternica fortificație a castrului roman al Legiunii a XIII-a Gemina - după reparația și supraînălțarea zidurilor de la sfârșitul secolului al XIII-lea - începutul secolului al XIV-lea⁵ - a fost refolosită timp de secole. A doua localitate menționată ca oraș este Rodna. Orașul minier este menționat ca *civitas* - în cronici - chiar înaintea invaziei tătare; într-un document voievodal este amintit cu acest statut în anul 1292⁶. A treia localitate menționată ca *civitas* într-un document voievodal, a fost Turda, în 1297⁷. Și aici a existat un oraș și un castru roman, dar dezvoltarea orașului medieval trebuie legată de exploatarea salinelor pentru care, aici, au fost aduși coloniști germani⁸.

O evoluție diferită o înregistrează așezările fondate, sau în care s-au stabilit sașii, atât din nordul Transilvaniei, cât și din sud, în fâșia colonizată între Orăștie și Baraolt. *Sașii au fost țărani înainte de a deveni orășeni* - spunea P. P. Panaitescu referindu-se la rolul jucat de coloniștii germani în crearea în Transilvania a unei culturi urbane⁹. Ei nu au venit aici cu o organizare orășenească gata constituită, iar trecerea de la viața rurală la cea urbană s-a realizat în condițiile vieții și realităților economice și sociale găsite aici. În cadrul populației viitoarelor orașe săsești, ponderea numerică a negustorilor și meșteșugarilor este mai mare, o dovadă în acest sens fiind dimensiunile mici pe care le au parcelele colonștilor de aici, în comparație cu parcelele contemporane ale țăranilor din satele obișnuite¹⁰. Rădăcinile vieții urbane din cadrul lor pot fi urmărite până în secolul al XIII-lea, când sunt amintite în izvoare localități din zonele colonizate, afectate de invazia mongolă. Brașovul este amintit în cronici între anii 1235 și 1241 cu numele *Corona* fără a i se preciza statutul juridic. Sibiul este amintit în mai multe

¹ C. Șerban, *Geneza orașelor medievale românești*, în *Studii și articole de istorie*, XIV, 1969, p. 66.

² P. Niedermaier, *Evoluția rețelei de orașe în Transilvania medievală*, în *Historia Urbana*, 1, tomul 1, 1993, p. 23.

³ Șt. Pascu, *Problema orașelor și a producției de mărfuri în Transilvania medievală*, în *Din activitatea muzeelor noastre*, Cluj, 1955, p. 123.

⁴ P. Niedermaier, *op. cit.*, p. 23.

⁵ Gh. Anghel, *Fortificații medievale de piatră din secolele XIII - XVI*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1986, p. 73.

⁶ P. Niedermaier, *op. cit.*, p. 23.

⁷ *Ibidem*

⁸ M. Rusu, *Aspecte ale genezei târgurilor și orașelor medievale din Transilvania*, în *Historia Urbana*, tomul II, 1, 1994, p. 31.

⁹ P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, Editura Științifică, București, 1969, p. 280-281.

¹⁰ P. Niedermaier, *Geneza orașului Sighișoara*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă*, 2, 1979, p. 68.

izvoare, fiind numit concomitent și sat și oraș: *civitas dicta Hermannii villa* sau *in civitate que villa Hermannii dicitur*¹¹.

La Sebeș, în preajma invaziei tătare, deși localitatea nu se deosebea prea mult de un sat mai mare, atributele care îl deosebeau de așezările rurale propriu-zise pot fi observate. Un element care sugerează că localitatea devine de timpuriu un centru de schimburi comerciale este toponimul *Dealul Târgului* - un mic platou situat la o distanță de 3 km de Sebeș, în partea de sud a drumului Sebeș-Daia - care ar putea fi un loc de schimb premergător întemeierii orașului. Un alt element, care ne sugerează că ocupația principală a sebeșenilor nu a fost agricultura, este absența loturilor de teren destinate acestei îndeletniciri. Localitatea avea numai lunca din nord și pășunea *Dealului Roșu* (*Ruzga*), pe care o foloseau măcelarii pentru creșterea vitelor¹².

În anul 1241 armata tătară, care devastează sudul Transilvaniei, atacă și Sebeșul¹³ provocând aici distrugerii serioase. Proporțiile dezastrului pot fi deduse și din documentul din 22 februarie 1245 în care localitatea este pentru prima dată menționată - cu numele *Malembach* - fără a i se preciza statutul juridic. Prin acest act, emis la Lyon, papa Inocențiu al IV-lea (1243-1245) permite lui Teodoric, preot în Sebeș, să strângă și veniturile altor parohii, a sa fiind grav afectată de atacul tătarilor¹⁴. Deși distrugerile provocate de tătari au fost însemnate, iar populația a avut mult de suferit, viața sebeșenilor reintră destul de repede în ritmul normal, iar localitatea se va reface rapid. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea se reiau lucrările la basilica romanică, acum fiind refăcută absida bisericii, sub influența șantierelor cisterciene¹⁵. În paralel cu lucrările de reconstrucție a bisericii, în urma nefericitei experiențe de la 1241, se ridică prima fortificație la Sebeș, care va cuprinde între zidurile sale basilica romanică, pe care acad. V. Vătășianu o datează imediat după 1260, în perioada de maximă înflorire a romanicului în Transilvania¹⁶.

În secolul al XIII-lea din fostele comitate sau din organizările proprii ale sașilor, apar structuri politice și administrative noi, scaunele săsești. Primul document din care se deduce o organizare politică a Sebeșului este scrisoarea sibienilor, care - în anul 1301 - cer sebeșenilor dreptul de a trece nestinghierii prin teritoriile lor. Acum localitatea este menționată cu numele *Sebus*, fără a i se preciza statutul juridic.

La începutul secolului al XIV-lea sunt atestate documentar scaunele săsești, ca forme de organizare administrativ-judecătorești, politice, economice și militare. Scaunul săsesc Sebeș - *Sedes Sebus* este menționat în anul 1303¹⁷, la un an de la atestarea primului scaun săsesc, cel al Sbiului (*Sedes Cibini*). Din scaunul săsesc Sebeș făceau parte, pe lângă Sebeș, reședința scaunului, localitățile Lanocrâm, Petrești, Răchita, Strungari, Loman, Reciu, Călnic, Deal, Pianul de Jos și Pianul de Sus¹⁸. În ceea ce privește organizarea religioasă, capitulul Sebeș - din care făceau parte și satele Aliciu, Alamor, Cunța, Giebbubel (dispărută), Săcel și Săsciori¹⁹ - a rămas, din punct de vedere administrativ, în afara prepoziturii sibiene, fiind subordonat Episcopiei din Alba Iulia, cu care intra deseori în conflict - cunoscut fiind precedentul din anul 1227, când sașii atacă și devastează sediul Episcopiei și catedrala din Alba Iulia, omorând 2000 de laici și clerici²⁰.

În anul 1308, sașii conduși de decanul Berthold din Călnic atacă sediul Episcopiei din Alba Iulia²¹, acțiunea lor soldându-se cu un lung proces cu Episcopia, în care nu se va da nici o sentință, fiind suspendat înainte de terminarea cercetărilor²².

¹¹ Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 151.

¹² I. Raica, *Un târg străvechi din apropierea Sebeșului*, în *Apulum*, V, 1965, p. 641.

¹³ I.A. Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV*, Cluj, 1996, p. 162.

¹⁴ *Documente privind Istoria României*, I, veac XI, XII, XIII, C. Transilvania, București, 1951, p. 326, nr. 280.

¹⁵ R. Heitel, *Monumentele medievale din Sebeș*, Editura Meridiane, București, 1969, p. 10.

¹⁶ V. Vătășianu, *Istoria Artei feudale în Țările Române*, I, Editura Academiei R.P.R., București, 1959, p. 40.

¹⁷ I. Frățilă și M. Andrițoiu, *Scaunul săsesc Sebeș*, în *Revista Arhivelor*, anul XII, 1, 1969, p. 160.

¹⁸ D. O. Dan, *Contribuții la cunoașterea rolului politic al Sebeșului (sec. XIV-XIX)*, în *Apulum*, XXXV, 1998, p.

¹⁹ Th. Năgler, *Românii și sașii până la 1848*, Editura Thausib, Sibiu, 1997, p. 222.

²⁰ I. A. Pop, *op. cit.*, p. 158.

²¹ I. Lupaș, *Sibiul ca centru al vieții românești*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, V, 1928-1930, Cluj, 1930, p. 38.

În secolul al XIV-lea sunt menționate în documente și localitățile săsești, centre meșteșugărești, care au dobândit statutul de *civitas*. Privilegiile acordate coloniștilor germani de regii maghiari, amplasarea viitoarelor orașe la intersecția drumurilor comerciale, de tranzit, și ponderea mare a negustorilor și meșteșugarilor în cadrul populației lor sunt câteva din elementele care au favorizat apariția și dezvoltarea orașelor săsești.

Geneza orașelor săsești, și dezvoltarea lor din secolul al XIV-lea a fost favorizată - după cum subliniază Paul Niedermaier - de ceea ce a rămas cunoscut în istoriografie sub denumirea de *criza agrară medievală*²³. Această criză desemnează o serie de fenomene înregistrate între secolele XIV și XVI, cauzate, în principal, de scăderea prețurilor medii la produsele agricole, în raport cu prețurile produselor meșteșugărești. Cauzele principale ale acestui fenomen sunt de ordin demografic. După o creștere semnificativă a populației - la nivelul continentului - urmează, începând cu prima jumătate a secolului al XIV-lea o stagnare, continuând, în timpul ciumei negre, - de la mijlocul aceluiași secol - cu o scădere dramatică a populației, în unele zone înjumătățindu-se²⁴, crescând din nou, într-o mai mică măsură, în secolele XVI și XVII. A existat o strânsă legătură între numărul locuitorilor, suprafața terenurilor cultivate și prețurile produselor agricole. În condițiile scăderii populației și a menținerii unor suprafețe agricole întinse, existând o forță de muncă tot mai rară și mai scumpă, se înregistrează o supraofertă de produse agricole care a dus la scăderea semnificativă a prețurilor lor medii²⁵. Echilibrarea situației se produce după anul 1500 și are drept cauză principală sporul demografic.

Și în Transilvania evoluția este asemănătoare; în unele zone din sud se înregistrează o scădere a populației, între mijlocul secolului XIV și sfârșitul secolului XV, cu aproape 50%. În Transilvania intracarpatică populația va crește ulterior, până în anul 1600 cu cca. 48%, scăzând din nou, mai ales după 1660²⁶. Scăderea prețurilor produselor agricole, în raport cu cele ale produselor meșteșugărești, face ca agricultura să devină o ocupație mai puțin rentabilă, acest fapt generând o migrare a țăranilor, și în special a meșteșugarilor din mediul rural, spre centrele meșteșugărești, acum constituindu-se, probabil, multe din suburbiile viitoarelor orașe.

La Sebeș, absența loturilor de teren destinate agriculturii, se poate explica prin nerentabilitatea cultivării pământului - în această perioadă - datorită profitului scăzut care putea fi obținut din această îndeletnicire, comparativ cu profiturile considerabil mai ridicate obținute din activitățile comerciale sau de producție meșteșugărească. În intervalul 1317-1332 decima centrului meșteșugăresc Sebeș nu era cu mult mai mare decât aceea a unor sate oarecare din apropierea lui, dar dările au crescut substanțial, după acest interval, în raport cu cele ale localităților rurale. Din comparația de mai sus rezultă că diferențierea celor două tipuri de localități a început abia în perioada amintită, și era legată de creșterea veniturilor populației din centrele meșteșugărești. Centrul meșteșugăresc Sebeș se dezvoltă acum într-un ritm constant și devine unul dintre cele mai importante centre economice din zonă, dezvoltarea sa fiind favorizată și de amplasarea la intersecția drumurilor care uneau Sibiul cu orașele Alba Iulia și Orăștie. Importanța crescândă a localității este confirmată și de hotărârea capitolului general al ordinului dominicanilor, adoptată la Viena, în anul 1322, prin care s-a decis întemeierea unei mănăstiri dominicane la Sebeș²⁷. Nouăsprezece ani mai târziu, în anul 1341, Sebeșul este amintit într-un document având statutul de *civitas*²⁸.

Care erau condițiile necesare pentru ca o localitate să dobândească statutul de *civitas*? S-au formulat numeroase definiții vizând orașul medieval atât în istoriografia străină cât și în cea românească. Reține atenția și definiția formulată de A. M. Saharov care afirmă că orașul medieval este *un fenomen deosebit, social-economic, al societății medievale, un centru de concentrare a meseriilor, comerțului, al*

²² F. Baumann. *Zur Geschichte von Mühlbach*, în *Programm des evangelischen Unter-Gymnasium A.B. in Mühlbach, 1881/82*, Hermannstadt, 1882, p. 22-31.

²³ P. Niedermaier. *Raportul între sat și oraș în lumina crizei agrare medievale*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj Napoca*, XXXI, 1992, p. 151-152.

²⁴ J. Delumeau. *Civilizația Renașterii*, I, Editura Meridiane, București, 1995, p. 79.

²⁵ *Ibidem*, p. 82.

²⁶ P. Niedermaier. *op. cit.*, p. 152.

²⁷ M. S. Salontai, *Mănăstirea dominicană din Sebeș (jud. Alba)*, în *Ars Transsilvaniae*, VI, 1996, p. 27.

²⁸ O. Lungescu. Gh. Fleșcer, *Sebeșul un important centru de coajocărit*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 547.

producției și schimbului de mărfuri, care se deosebește, prin caracteristicile sale social-economice, de alte tipuri de așezări și de fortificații²⁹.

Important este, deci, rolul economic al orașelor în relația lor cu teritoriul învecinat. Nivelul ridicat al producției și schimbului de mărfuri conferă forță așezării urbane, iar această forță economică și financiară a comunității se reflectă în rolul politic, militar sau cultural pe care îl are orașul în relația sa cu comunitățile rurale sau urbane învecinate. În secolul al XIV-lea orașele au avut de îndeplinit, în primul rând, funcția de centre de schimb și de producție cu eficiență locală, deservind zone restrânse ce constituiau *hinterlandul* lor imediat³⁰. Piața lor de desfacere se va extinde treptat - în timp - iar orașele care vor adapta producția noilor piețe (lărgite) vor supraviețui - ca orașe - și se vor dezvolta în continuare.

Nivelul ridicat de dezvoltare atins de orașul Sebeș la jumătatea secolului al XIV-lea este vizibil în toate sectoarele vieții: politic, economic, militar și cultural. Orașul primește o serie de privilegii: de a bate monedă, cunoscută fiind marca de Sebeș, care a circulat o vreme în Transilvania, de a vămui, de a ține târg săptămânal și de a pronunța sentințe capitale și de a le executa. La jumătatea secolului al XIV-lea la Sebeș funcționa o școală, fiind amintit, într-un document din 13 iunie 1352, un profesor, *Magister Johannes Scholasticus de Sebus*³¹. Forța economică a localității se poate deduce cel mai bine din proporțiile impresionante și din bogăția decorului corului gotic, construit la Sebeș între 1360 și 1382³². Corul este construit în faza târzie a goticului și se încadrează în categoria bisericilor de tip hală, iar ca dimensiuni este puțin mai mic decât cel al Bisericii Negre din Brașov. În privința decorului sculptural, corul gotic de la Sebeș este cel mai bogat din Transilvania, atât în ceea ce privește numărul statuilor, cât și tematica iconografică. Dar după finalizarea corului gotic, noul corp bazilical nu mai poate fi construit; o serie de factori, care vor supune orașul unor eforturi financiare și materiale, prea mari pentru posibilitățile sale, vor duce la situația ca noua construcție să fie racordată, printr-o execuție mai puțin izbită, la vechiul corp bazilical roman.

Un an important în istoria orașului este 1387, când, în luna iunie, o delegație din Sebeș, condusă de preotul Petru, s-a deplasat la Buda cerând regelui Sigismund de Luxemburg permisiunea ca orașul lor să-și poată ridica o fortificație din piatră. Regele le acordă acest drept, pe care probabil l-au obținut și alte orașe din Transilvania. Cererea sebeșenilor a fost determinată probabil de îngrijorarea provocată de primele atacuri ale turcilor în Transilvania care au produs mari pagube în Tara Bârsei și în zona Sibiului și, probabil de desele conflicte pe care capitlul Sebeș le avea cu Episcopia din Alba Iulia pentru unele proprietăți din apropierea orașului și din Lancrăm³³.

Dezvoltarea meșteșugurilor aduce după sine nevoia de organizare a meseriașilor în organizații, care să le apere interesele și să le ofere un cadru juridic favorabil desfășurării activității. În secolul al XIV-lea sunt amintite primele bresle din Transilvania și din Sebeș. Primele meșteșuguri care se organizează în bresle sunt cele alimentare: ale măcelarilor și ale brutarilor. Ele înregistrează o asemenea dezvoltare, în principal, ca o reacție la criza agrară medievală. Aceste bresle ajung să joace un rol important în viața orașului, reprezentanți ai acestora fiind aleși în funcții de conducere a scaunului Sebeș: în anul 1345 este amintit măcelarul Hermann și frații Ioan și Nicolae, fiii unui cojocar (blănar), ca jurați ai orașului³⁴, iar în anul 1352 brutarul Fuco era jude scaunal³⁵.

Anul 1376 este important pentru istoria breslelor din Transilvania; acum se reinnoiesc statutele breslelor din orașele Sibiu, Sebeș, Sighișoara și Orăștie. Beneficiază de noile reglementări: măcelarii; brutarii; pielarii; tăbăcarii; cizmarii; fierarii, din care faceau parte și cei care făceau ace, căldărarii, rotarii, curelarii, săbierii și lăcătușii; blănarii - cojocarii; mănșarii; cuțitarii; cei care faceau mantale; pălărierii;

²⁹ M. D. Matei, *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Roânească*, Editura Helios, Iași, 1977, p. 14.

³⁰ *Ibidem*, p. 154.

³¹ F. Baumann, *Geschichte des evangelischen Gymnasium A.B in Mühlbach*, în *Program des evangelischen Unter-Gymnasium A.B in Mühlbach, 1895-96*, Hermannstadt, 1896, p. 3.

³² Gh. Arion, *Sculptura gotică din Transilvania*, Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 53.

³³ Gh. Anghel, *Fortificația orașului Sebeș*, în *Apulum*, XIV, p. 147-148.

³⁴ Șt. Pascu, *Problema orașelor și a producției de mărfuri în Transilvania medievală*, în *Din activitatea muzeelor noastre*. Cluj, 1955, p. 126.

³⁵ D. O. Dan, *Contribuții la cunoașterea rolului economic al Sebeșului(sec. XIV-XIX)*, în *Apulum*, XXXIV, 1997, p. 275.

funarii; țesătorii; țesătorii de pânză; dogarii - butnarii; olarii; arcarii; croitorii; cei care faceau pungi și traiste³⁶.

Schimbarea statutelor în anul 1376 ne confirmă faptul că breslele ardelenene s-au constituit ceva mai devreme și că, la acea dată, aveau o vechime de, poate, câteva decenii. Documentul din anul 1376 trebuie considerat ca un act care trasează un cadru general după care se vor organiza breslele existente la emiterea lui, sau care se vor înființa mai târziu, în orașele amintite. Este posibil să nu fi existat în cele patru orașe menționate mai sus toate breslele sau branșele amintite. S-a constatat că la Sighișoara, nici măcar în secolul al XV-lea, nu sunt atestate câteva din breslele enumerate în statutul din 1376³⁷. La Sebeș este posibil să fi lipsit branșele pielăritului, mănășăritului și trăistăritului, ele nefiind amintite în documente în secolele următoare³⁸.

Dezvoltarea spectaculoasă a orașului din secolul al XIV-lea se va estompa în secolul următor. O serie de factori, conjugați, va conduce spre o decădere a orașului, care va mai juca un rol important doar în plan militar, servind ca tabără de adunare a trupelor ardelenene pentru acțiunile militare contra turcilor. Un prim pas în acest sens îl fac, involuntar, orășenii din Sebeș când construiesc două edificii importante, în care se vor epuiza importante resurse financiare și materiale, iar faptul că edificarea lor s-a suprapus parțial³⁹ lasă să se vadă, în modul în care au fost realizate, serioase neajunsuri. Biserica gotică a ramas neterminată, fiind construit doar corul, nemaigăsindu-se resurse pentru realizarea noului corp bazilical. Aceste resurse au fost folosite pentru ridicarea fortificației de piatră care va înconjura orașul, a cărei construcție va începe la scurt timp după ridicarea corului gotic. Și în realizarea fortificației se pot observa serioase neajunsuri; zidurile sunt destul de scunde și subțiri, iar gradul defensiv scăzut al fortificației va influența în mod negativ evoluția ulterioară a orașului, acesta fiind o pradă ușoară pentru turci.

Dezvoltarea orașului va fi frânată, într-o mare măsură, de donarea sa de către regele maghiar Sigismund de Luxemburg, după bătălia de la Nicopole (1396), fraților Mihai și Solomon de Sighișoara ca rasplată pentru modul în care au comandat oștile sale. Orașul își pierde libertatea și privilegiile până în anul 1438 când regele Albrecht (1437-1439) îl restituie sebeșenilor⁴⁰. Primele semne ale decăderii orașului se văd destul de repede; Sebeșul pierde statutul de *civitas*, fiind numit în documentele de la începutul secolului al XV-lea cu rangul de "târg": *oppidum Sebes* (1402), *oppidum Mukenbach* (1423).

Dar un alt eveniment, mult mai grav, va afecta Sebeșul iremediabil; în anul 1438 orașul este cucerit de turci, iar toate eforturile depuse ulterior pentru refacerea localității se vor dovedi ineficiente și insuficiente pentru înlăturarea efectelor acestui dezastru. Datorită anarhiei din regatul maghiar, provocată de disputele interne, turcii nu au întâmpinat o rezistență serioasă în Transilvania, în afară de apărarea cu succes a Sibiului și a Cetății de Baltă.

La Sebeș, majoritatea populației, împreună cu parohul Antonie (doctor al Universității din Viena) și fruntașii orașului, răspunzând propunerii lui Vlad Dracul - vasal în tabăra otomană - au hotărât să predea orașul fără luptă și au deschis porțile turcilor. La intervenția domnitorului român, sebeșenii au avut parte de o captivitate mai ușoară, fiind duși - cu bunurile lor -, fruntașii în Țara Românească, iar restul în Imperiul Otoman, de unde s-au putut întoarce mai târziu în Transilvania, cu excepția preotului și a unor fruntași cărora regele Albrecht le-a interzis, în anul 1439, întoarcerea în țară, fiind considerați trădători pentru că au predat orașul turcilor⁴¹. S-a opus totuși o timidă rezistență la predarea orașului, repede lichidată de turci; printre orășenii care s-au baricadat în Turnul Croitorilor a fost și "Școlarul anonim de la Sebeș" care, după înfrângerea rezistenței a fost dus și el prizonier în imperiu, de unde se va elibera după douăzeci de ani; devine călugăr și, mai târziu, va descrie, pe lângă întâmplările din viața sa, și moravurile turcilor, într-o carte foarte citită în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în secolul următor.

³⁶ Șt. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 85-86.

³⁷ Th. Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, Editura Kriterion, București, 1992, p. 211.

³⁸ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 140.

³⁹ Lucrările de construcție la biserica gotică nu au fost oprite în anul 1382, ci au scăzut considerabil în intensitate, continuând într-un ritm lent și în secolele următoare.

⁴⁰ D. O. Dan, *Contribuții la cunoașterea rolului politic al Sebeșului(sec.XIV-XIX)*, în *Apulum*, XXXV, 1998, p. 309.

⁴¹ Fr. Pall, *Știri noi despre expedițiile turcești din Transilvania în 1438*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, I-II, 1958-1959, p. 19.

În anul următor - 1439 - sunt reinnoite privilegiile localității, între care și cel din 1387, care privea vânzarea vinurilor străine, la care se putea percepe o suprataxă destinată continuării lucrărilor de fortificare a orașului, iar în anul 1457 regele Ladislau al V-lea acordă orașului dreptul de a ține încă două târguri anuale. Cu toate aceste privilegii, dobândite sau reinnoite, orașul se află într-un declin accentuat, vizibil și în situația demografică: dacă în Sebeș, în anul 1347, trăiau aproximativ 2500 de locuitori, în anul 1450 mai erau abia 1000⁴².

O nouă lovitură vor primi sebeșenii în anul 1465 când Matia Corvin dăruiește orașul și scaunul Sebeș fraților Andrei și Ioan Pongratz care s-au distins în luptele cu turcii. Cele șapte scaune săsești iau atitudine împotriva acestui act arbitrar, prin care erau din nou încălcate privilegiile și libertățile săsești, și depun în martie 1473, la Capitlul din Alba Iulia un protest atât împotriva dăruirii orașului și scaunului Sebeș, cât și a punerii în posesie a fraților Pongratz. Protestul n-a dus la rezultatul dorit, încă din 1472 Ioan Pongratz se stabilește, împotriva voinței localnicilor, în Sebeș. Dările mari impuse de noii proprietari vor slăbi în continuare orașul încă afectat de cucerirea de către turci din anul 1438. După moartea lui I. Pongratz - în decembrie 1476 - orașul și scaunul Sebeș trec în posesia moștenitorului Matei Pongratz, iar în anul următor sașii din cele șapte scaune se revoltă și o alungă pe Elisabeta, văduva voievodului, din Sebeș. După un proces între sași și văduva lui Ioan Pongratz, Sebeșul primește îngăduința de a se răscumpăra, sașii din cele șapte scaune fiind nevoiți să plătească Elisabetei Pongratz 20.000 florini aur⁴³.

În anul 1479 turcii ajung din nou în apropierea Sebeșului; la bătălia din 13 octombrie de la Câmpul Pâinii - în apropiere de Șibot - între Sebeș și Orăștie, participă și mulți sebeșeni. Într-o primă fază a luptei ardelenii sunt în dificultate, dar comitele Timișoarei, Pavel Chinezul, intervine și întoarce soarta luptei, armata ardelenă ieșind învingătoare.

În urma acestor evenimente, la sfârșitul secolului al XV-lea, s-au creat condiții favorabile pentru crearea unui organ administrativ și politic mai larg la sași, formându-se *Universitatea Sașilor (Universitas saxonum)*. Autonomia și unificarea administrativă a sașilor a fost recunoscută oficial de regele Matia Corvin în 1486, când diploma andreeană a fost confirmată pentru toate teritoriile săsești, de pe pamântul regal, rămase în afara jurisdicției Sibiului⁴⁴.

Războaiele din secolul al XV-lea vor afecta serios dezvoltarea Sebeșului. Cu toate acestea, multe din breslele amintite în documentul din 1376 își continuă activitatea și în secolul al XV-lea. Bresla cizmarilor își reinnoiește statutele în anul 1455, iar în anul 1484 calfele cizmarilor din orașele importante din Transilvania înființează la Sibiu o organizație, *Frăția Sfântul Iacob*, în care s-au înscris și 13 calfe din Sebeș. Din numărul mic al calfelor înscris în frăție se observă o stagnare a acestui meșteșug la Sebeș⁴⁵.

Bresla țesătorilor își înnoiește statutul în anul 1469, iar în anul 1485 este amintită și breasla croitorilor, care acum își modifică statutele. Meșteșugul tăbăcitului pare să se dezvolte, în anul 1494 breslele din Sibiu, Sebeș, Sighișoara și Orăștie își înnoiesc vechile statute din 1376⁴⁶.

În secolul al XVI-lea, declinul orașului, început în secolul anterior, se va accentua. În urma războaielor și după pierderea, în două rânduri, a libertăților și privilegiilor, viața economică a orașului este serios afectată, cel mai mult având de suferit activitatea de producție meșteșugărească. Este posibil ca mulți dintre orașeni, în special, bunii meseriași sau comercianți, să fi părăsit orașul, stabilindu-se în alte orașe, precum Sibiu sau Brașov. Gradul defensiv scăzut al fortificației de la Sebeș s-a resimțit în mod dramatic pentru dezvoltarea localității, ea neputând oferi minima siguranță orașenilor și afacerilor lor.

În paralel, o serie de mecanisme economice acționează, accentuând declinul localității. Piața deservită de orașele ardeleni se extinde treptat, ajungându-se, în unele cazuri, la situația ca piața de desfacere a unui oraș să se suprapună, parțial sau total, cu cea a unui alt oraș, sau chiar cu a mai multor orașe. Acest fenomen a afectat și orașul Sebeș, care avea în vecinătate - la mică distanță - încă două orașe:

⁴² D. O. Dan, *Contribuții la cunoașterea rolului economic al Sebeșului(sec.XIV-XIX)*, în *Apulum*, XXXIV, 1997, p. 276

⁴³ F. Baumann, *Schenkung der Stadt und Stuhles Mühlbach an die Brudea Johan und Andreas Pongratz*, în *Program des evangelischen Unter-Gymnasium A.B in Mühlbach, 1875-76*, Hermannstadt, 1876, p. 3-50.

⁴⁴ Th. Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania și aportul lor la dezvoltarea societății feudale românești*, în *Studii de Istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea germană*, I, Editura Politică, București, 1976, p. 110.

⁴⁵ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 139.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 109.

Alba Iulia și Orăștie, care-și vor frâna reciproc dezvoltarea⁴⁷. Ca urmare a lărgirii piețelor, mai multe orașe, care s-au dezvoltat ca centre meșteșugărești în secolul al XIV-lea, intră acum într-un declin accentuat ca urmare a neadaptării producției și schimbului de mărfuri noilor condiții impuse de concurență. Piața deservită acum de orașele ardelenne va depăși granița *hinterlandului* lor, extinzându-se și în Țara Românească și Moldova, iar drumurile directe de acces spre țările române devin foarte importante pentru dezvoltarea acestor orașe. Un exemplu în acest sens îl constituie orașele Sibiu⁴⁸ și Brașov, care se dezvoltă considerabil ca urmare legăturilor directe cu Țara Românească, sau Bistrița, favorizat de legătura directă cu Moldova⁴⁹.

Totodată efectele crizei agrare medievale încep să se estompeze, înregistrându-se creșteri sensibile ale prețurilor produselor agricole. În acest context se poate explica interesul sebeșenilor pentru moșia Gusu - aflată de mult timp în dispută cu capitlul bisericii catolice din Alba Iulia - pe care regele Vladislav o dăruiește orașului în anul 1514. Agricultură devine acum o ocupație importantă pentru locuitorii Sebeșului, constituindu-se ca o alternativă la scăderea în importanță a meșteșugurilor.

Cu toate acestea, producția meșteșugărească nu este abandonată, ci trece pe un plan secund, în secolul al XVI-lea fiind amintite în documente mai multe bresle. În anul 1512 blănarii din Sebeș își înnoiesc statutul, adoptând unul identic cu cel al breslelor similare din Sibiu, Brașov, Bistrița, Sighișoara și Mediaș⁵⁰. Meșteșugul cizmăritului, se pare ca și-a păstrat importanța, breasla cizmarilor primind în anul 1513 două lacuri și turnul din colțul de nord-vest, pentru a le întreține și apăra. În anul 1562 breasla pielarilor din Sibiu își redactează noi statute, care vor fi copiate de breslele similare din mai multe orașe ardelenne mai târziu, în anul 1577. În acest statut se stabilește numărul ucenicilor pentru cele mai importante orașe din Transilvania, iar după numărul lor se poate deduce importanța meșteșugului în fiecare din aceste orașe, deoarece numărul ucenicilor se stabilea în raport cu cel al meșterilor. În timp ce la Sibiu erau 10, la Bistrița 8, la Sebeș erau doar 2 ucenici⁵¹.

Declinul general al orașului este vizibil și în plan demografic, populația scăzând între anii 1500 și 1550 de la 1000 la 900 de locuitori și, se pare, că sașii ajung în ipostaza de a fi minoritari, dimensiunile suburbiilor crescând, ele fiind amintite într-un document din 1531, prin care Ioan Zapolya mulțumea sașilor din oraș și românilor din suburbii pentru sprijinul acordat împotriva lui Ferdinand de Habsburg⁵².

În concluzie, atât geneza și dezvoltarea orașului medieval Sebeș, cât și decăderea lui, mai accentuată în secolul al XVI-lea, au fost, în mare măsură, consecințe ale mecanismelor economice generate unele, iar altele influențate numai, de criza agrară medievală. La aceste mecanisme s-au asociat altele, tot de natură economică, legate de progresul general din toate domeniile economiei – progres cu care orașul Sebeș nu a putut ține pasul –, și o serie de evenimente nefericite cărora orașul le-a căzut victimă: pierderea repetată a libertăților, rămânerea în afara jurisdicției Sibiului, până la sfârșitul secolului al XV-lea, cu toate dezavantajele care au decurs din această situație, cucerirea și distrugerea orașului în anul 1438 de către turci ș.a.

În aceste condiții și în contextul estompării efectelor crizei agrare medievale, la începutul secolului al XVI-lea, puținii locuitori ai Sebeșului, stimulați de creșterile sensibile ale prețurilor produselor agricole, devin interesați, într-o mai mare măsură, de agricultură, iar în anul 1514 intră în posesia moșiei nobiliare Gusu, situată în partea de sud a orașului.

CĂLIN ANGHEL

⁴⁷ P. Niedermaier, *Evoluția rețelei de orașe în Transilvania medievală*, în *Historia Urbana*, 1, tomul 1, 1993, p. 25.

⁴⁸ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 41.

⁴⁹ R. Manolescu, *Legăturile economice între țările române între secolele XIV-XVI*, în *Studii de Istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea germană*, I, Editura Politică, București, 1976, p. 210-211.

⁵⁰ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 122-123.

⁵¹ *Ibidem*, p. 116-117.

⁵² D. O. Dan, *Contribuții la cunoașterea rolului politic al Sebeșului (sec. XIV-XIX)*, în *Apulum*, XXXV, 1998, p.

**BETRACHTUNGEN BEZÜGLICH DER ENTSTEHUNG DER STADT MÜHLBACH
UND IHRE ENTWICKLUNG WÄHREND DER MITTELALTERLICHEN AGRARISCHEN KRISE**

ZUSAMMENFASSUNG

Die agrarische Krise aus dem mittelalter äußerte sich auch in Siebenbürgen und begünstigte die Entstehung und die Entwicklung der mittellalterlichen Städte. Die Stadt Mühlbach entwickelte sich auch während der Krise, am Anfang des 14. Jahrhunderts, aber eine Reihe von Ereignissen bremsten nachträglich ihre Evolution. Im 16. Jahrhundert beschäftigten sich die Einwohner der Stadt größtenteils mit der Landwirtschaft, als eine Alternative zu dem Verfall der Handwerke und der Handels.